

'KARGAŞA' ESNASINDA TARİH YAZMAK: GEÇ ROMA MÜVERRHİLERİNDE İSKİT VE HUN ETNONİMLERİNİN KULLANIMI ÜZERİNE

Abdullah ÜSTÜN*

Özet

Batı Avrasya'da Hun yükselişinin oluşturduğu dalgalar, Roma İmparatorluğunu da içine çekecek bir 'kargaşa' ortamı oluşturmuştur. Olayları nakletmeye çalışan Roma müverrihleri**, Kavimler Göçünü de barındıran bu süreci olabildiğince takip edilebilir kılmışlardır. Ammianus'dan Zosimus'a bu yazarların metinleri tarandığında Hunlara deşindikleri satırlarda, bilhassa İskit ve diğere etnonimleri kullanımındaki tercihlerinde, hem onları nasıl algıladıklarının hem de bu kargaşa ortamının izlerinin bir yansıması ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Geç Roma tarihyazımı, Kuzeyli barbarlar, İskitler, Hunlar, Gotlar.

Abstract

The ripple waves of the appearance of the Huns in Western Eurasia created an atmosphere of confusion, taking the Roman Empire in. In their attempts to narrate the events, Roman historians made it possible to follow this process, which includes the *Völkerwanderung*, to a large extent. When the texts of these authors, from Ammianus to Zosimus, are scanned, it is seen that the terms they choose in referring to the Huns, especially the Scythians and other ethnonyms, reveal how these authors perceived the Huns and how this era of conflict was reflected in their writings.

Key words: Late Roman historiography, northern barbarians, Scythians, Huns, Goths.

Tarihçiler gibi müverrihler için de mutad dışındakiler daha dikkat çekicidir ve onların metinlerine daha çok yansımadır. Lakin bu mutad harici durumlar kaotik bir hale doğru savrulabilir. Kavimler Göçünü tetikleyen Hunların, Batı Avrasya coğrafyasında var oldukları yüz yıl boyunca, hem bu coğrafya

* Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı. ustun@balikesir.edu.tr.

** Olası karışıklıkları önlemek için, bu makalede Antikçağ'da tarihçilikle meşgul olanlar 'müverrih' günümüzdekiler ise 'tarihçi' olarak adlandırılacaktır.

hem de Roma dünyası, yani müverrihlerin memleketi, siyasal ve demografik açıdan bir bakıma böyle bir manzaraya sahipti. Bu yazının peşinden gittiği soru, böyle bir tarihsel arka plan içinde Geç Roma müverrihlerinin, bu kuzeyli kavimleri nasıl adlandırdıkları diğer bir ifadeyle onları nasıl tasnif ettikleri olacaktır. Müverrihlerin metinleri, İskit-Alan-Got adlarına Hun etnonimiyle birlikte yer verdikleri bağlam içinde, bu kavimleri nasıl tanımladıkları üzerinden sorgulanacaktır.

Hunların en eski mübeşşiri dördüncü yüz yılın sonunda eserinin yazımını tamamlayan Ammianus; Alan, İskit ve Hun tesmiyelerini bir biri ardına iki pasajda kullanmıştır. *İskiti* hem Alan hem de Hundan gayrı bir unsur ile bağlayan Ammianus, '... *İskit kökenli olan Persler...*'den söz etmektedir. (Ammianus XXXI 2 20.) Buradaki 'Pers' etnonimi üzerinde durmak gerekir zira eserin İngilizce ve Rusça çevirisini yapanlardan her ikisi de Ammianus'un 'Pers'ten kasdının 'Part'lar olduğunu düşünmektedirler. Lukomskiy'e göre bu durum; Ammianus'un 'Part' ile 'Pers' etnonimlerinin arasında ayırım yapmaksızın kullanmasından kaynaklanmaktadır. (Rolfe 1956: 392, dn. 1.; Lukomskiy 1994: 494.)

Alan ve Hun adlarını aynı anda kullandığı ve onların birbirlerine olan benzerliğinin vurguladığı bir sonraki pasajında ise onları bu isimlerle çağırılmaktadır. '...*Alanlar ... her şeyde Hunlara benzerler lakin hayat tarzları ve mizaçları biraz daha mutedildir*'. Ammianus, Alanlar lehine biraz daha mutedil olduklarını belirtmek gerektiğini duyar lakin farklı adlar altında vermek suretiyle, benzerliklerini vurguladığı bu iki kavmi yek diğerinden ayırır. Daha yakından bilmesi ve daha rahat ayırması gerektiği halde bunu yapmadığı olası Pers-Part karışıklığı, daha az bilinen bu iki kavim için söz konusu değildir. (Ammianus XXXI. 2. 21.)

Ammianus gibi pagan kökenli Eunapius ise, *İskiti* bir etnonim olarak Gotları için kullanmış, onları bu adla ilişkilendirmekle kalmamış doğrudan bu isim altında sunmuş ve Hunlara ise kendi adları ile yer vermiştir. '*İskitler mağlup oldular ve Hunlar tarafından imha edildiler*'. (Eunapius *Frg.* XLII.) Eunapius için Hunlar, İskit olarak tesmiye ettiklerini mağlup ve hatta imha edenlerdir. Bu anlatı, Hunların Gotlar aleyhine ilerleyişleriyle alakalı olarak sunulmaktadır ki diğer cenahtan Hıristiyan 'aziz' Hieronymus, aynı olayın taraflarını '*Hun kavmi, ... Gotları mahv ve perişan eder*.'¹ şeklinde yanı Hunlar ve Gotlar olarak sunmaktadır.

Diğer bir Hıristiyan için de tarafların nitelenmesi noktasında fark yoktu '... *Hun soyu birden bire öfke içinde harekete geçti ve Gotlara onları eski evlerinden kaçırarak ve sürececek bir şekilde akın etti...*'². (Orosius VII. 33. 10.) Orosius bir başka pasajında ise hem Got hem Hun hem de Alanların köken olarak değil fakat mekân olarak ortaklıklarını belirtir. '*İskitya kabilelerine*

¹ Hieronymus (Jeremo) *Chronographia*: 289. Olimpiat h

² *siquidem gens Hunorum, ...repentina rabie percita exarsit in Gothos eosque passim conturbatos ab antiquis sedibus expulit.*

*hücum etti. Art arda gelen savaşlarda, Roma ordusunun daha evvel uğradığı bozguna hem atlarına hem de silahlarına el koyan bu kavimleri, yani Alan, Hun ve Gotları mağlup etti...*³ (Orosius VII. 34. 5.) Orosius'un buradaki anlamında, tesmiye ederken ayrıştırılan her üç kavmin coğrafya noktasında bir farklılığı yoktur. Lakin metnin bağlamının, Roma'nın başını ağrıtan 'kuzey'liler karşısında kazanılan bir zaferin anlatımı olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Gotların Hunlar karşısında yenilme ve Roma topraklarına sığınma sürecine değinen müverrihlerden bir diğeri olan Hıristiyan Philostorgius ise, onları *İskit* olarak tesmiye etmektedir. '*Tuna'nın ötesindeki İskityalılar, Hunlar kendilerine saldırmalarıyla kaçtılar ve dostane bir şekilde Roma topraklarına geçtiler. Eski insanların Neuri tesmiye ettiği halk bu Hunlardır.*' (Philostorgius IX. 17.)

Buradaki Hun-Neuri özdeşleştirmesinin kaynağı Herodotus olsa gerektir. Herodotus, İsiya ve havalisini tarif ederken Neuriler 'toprağı işleyen İskitlerin' daha yukarısına yerleştirirler ki artık buradan sonra yerleşim yoktur. İskitya'yı kuzeyden -kara sınırından- çeviren kabileler arasında, bu kabileler İster itibarıyla; Agathirsi, Neuri, Antrophagi ve Melanchleani olarak sıralar. (Herodotus IV. 17, 100) Rawlinson, Neurilerin meskûn olduğu bu bölgeyi Baltık havalisi olarak kabul eder. (Rawlinson 1941: 424. dn. 1) Herodotus onlar hakkında ayrıca; İskitlerin komşuları olduklarından ve Neuri adetleriyle İskit adetlerinin benzeştiğinden bahseder. İskitlerin ve İskitya'da ikamet eden Yunanların onlar hakkında her birinin her sene bir kaç gün için kurda dönüştükleri düşüncesinde olduklarını söyler ve bu nedenle Herodotus bu olayı hokkabazlık olarak niteler. (Herodotus IV. 102 ve 105) Philostorgius, Herodotus'da zikredilen *Neuri* ile Hunları özdeşleştirmek suretiyle burada arkaizm yapmaktadır diğer taraftan Gotları, İskitler olarak adlandırmaktadır.

Köken ve mekân olarak değil lakin bu sefer 'ortak kader' noktasında bu üç kavmin birleşmesine dair benzer bir sunum da pagan Olympiodorus'da karşımıza çıkar. '*Bu mevki kazıldığında, oraya yerleştirilmiş barbarların tarzında; elleri arkadan kavuşturulmuş, barbarların nakışlı elbiseleri giydirilmiş, uzun saçlı ve başları kuzeye yani barbarların anavatana dönük üç gümüş heykel bulundu. Bu heykeller çıkarılır çıkarılmaz, hemen, birkaç gün içinde bilumum Got kavmi Trakya'ya döküldü kısa bir süre sonra Hunlar ve Sarmatlar Illyricum'a ve yine oraya Trakya'ya akın ettiler: ne de olsa tasvirler tam olarak burada Trakya ile Illircum arasında bulunmaktaydı ve heykellerin sayısı -üç- kendilerinden merhamet dillenen tüm barbar kavimlerin sayısına benziyordu*' (Olympiodorus *Frg.* XXVII)

Olympiodorus'un her üç kavmi, Roma edebiyatının en geniş kapsamlı ve çok sık kullanılan kolektif etiketi olan 'barbar' başlığı altında toplamak-

³ *illas Scythicas gentes formidatasque cunctis maioribus ... euitatas, nunc autem extincto Romano exercitu Romanis equis armisque instructissimas, hoc est Alanos Hunos et Gothos,*

tadır. Bu pasajda, Alanlar 'Sarmat' olarak çağrılmaktadır ve onlar ile birlikte Got ve Hunların 'kader birlikteliği' dışında Skrjinskaya'nın dikkat çektiği gibi Roma betimlemelerinde 'barbarlar'ın dış görünüşü genellikle elbiseleri ve saç şekilleri üzerinden karakterize edilmesinden mütevellit, ortak bir potada değerlendirilmektedir. Zira 'Barbarların elbisesi', yabani hayvan postundan bir Germen elbisesi yahut göçebelerin pantolonu, Helen-Latin kültürünün bu temsilcilerinin her zaman dikkatini celp etmiştir. (Skrjinskaya 1956: 262 dn. 141.) Yine kuzey yani 'barbarların anavatani' ayırım yapılmaksızın her üçü içinde kullanılmıştır. Olympiodorus'un ifadelerini daha bir önemli kılan, onun bizzat 'kuzeyde' Hun ülkesinde bulunmuş olmasıdır. Hem onların ortak yönlerini vurgulaması hem de farklı isimler altında sunarak onları birbirinden ayırması bu nedenle daha çok anlam kazanır. (Olympiodorus *Frg* XIX)

Bu çerçevede Skrjinskaya'nın yukarıdaki metnin tarihsel arka planına dair çözümlemesine bakmak, adlandırmaların kimlere karşılık geldiğinin daha da belirginleşmesi noktasında yerinde olacaktır. Ona göre, burada zikredilen Gotlar, muhtemelen bu dönemde artık İtalya ve Galya'nın güneyine göç etmiş Vizigotlar değil, Balkan Yarımadası ve daha uzun bir müddet de Tuna havalisiyle ilişkili olan Ostorogotlardır. IV. yüzyılın ilk yıllarında Torismud önderliğindeki Ostorogotlar, muhtemelen Karpat bölgesindeydiler. Mommsen tarafından yaklaşık olarak 405-445 yılları olarak tarihlendirilen⁴, Torisimud'u devrine müteakip kırk yıl zarfında, (Iordanes 250 ve 251.) Ostorogotlar'ın yeni bir kralı çıkaramadıkları bir fetret süreci yaşadılar. Olympiodorus'un anlattığı; heykellerin çıkarılışının ardından gerçekleşen Ostorogot akını işte bu fetret devrinde gerçekleşmiş olsa gerektir. İkinci sırada kaydedilen Hunlar V. yüzyılın başında artık Tuna'ya ulaşmışlardır, Hun hükümdarı Uldız⁵, Tuna'nın kuzey kıyılarında bulunmaktadır. Bilindiği üzere; İstanbul'dan firar eden Got birliklerinin komutanı Gainas'ı esir almış ve onu öldürüp başını imparatora hediye olarak yollamıştır. Beşinci yüzyılın ilk yıllarında, Hunların imparatorluk topraklarına yönelen dehşetengiz akınları vuku bulmuştur. 415 yılında ise Trakya ve Illiria'ya fevkalade tahripkâr bir akın yapılmıştır. Olympiodorus'un anlatısına konu olan bu devirde Hunların hükümdarı, ülkesinin topraklarını genişletmesiyle ve gelirlerini artırmasıyla tanınan Uldız ve Oktar'ın halefi Rua olsa gerektir. Olympiodorus'un son sırada zikrettiği isim olan Sarmat ile bir dizi kaynakta Hunların müttefiki olarak gösterilen Alanlar kast edilmiş olmalıdır. (Skrjinskaya 1956: 262-263, dn. 143.)

Pagan Olympiodorus'tan kilise tarihçisi Socrates'e geçecek olursak Got-Hun mücadelesini ele aldığı satırlarında her ikisini 'barbar' olarak tesmiye

⁴ Monumenta Germaniae Historica (MGH), Auctores antiquissimi, T. V, pars 1, s. 21'den naklen Skrjinskaya 1956, s. 262 dn 143

⁵ Uldız adı kaynaklarda farklı şekillerde kaydedilmiştir: Uldin (Orosius VII. 37. 12.), Uldes (Zosimus, V 22 2-3), Uldis (Sozomenus IX. 5.), Huldin (Iordanes *Romana* 321).

eder. 'Bundan kısa bir süre sonra, barbarlar kendi aralarındaki barışı tekrar tesis ettiler⁶ fakat Hun denen diğer komşu barbarlar tarafından mağlubiyete uğratılıp kendi ülkelerinden sürüldüler...'. (Socrates IV. 34) Aynı ekolden Sozomenus için de bu tercih geçerlidir lakin Socrates'ten farklı olarak bu 'barbarları' kendi adlarıyla çağırır. '...Gotlar, İster nehrinin ardında yerleşmişti ve diğer barbarların üzerinde hâkimiyet kurmuştu. Fakat Hun denilenler tarafından sürülüp Roma İmparatorluğu'nun sınırına yaklaştılar.' (Sozomenus VI. 37.) Bunun dışında açık olmasa da Sozomenus diğer bir kaydında Gotları İskit olarak adlandırmaktadır. '... Bu dönemde⁷ Köstence⁸ kilisesi ve doğrusu tüm İskitya kiliseleri, bir İskit olan Theotimus'un yönetimi altındaydı. Tuna ötesindeki Hun Barbarları, hikmetle yetiştirilen bu adamın faziletlerine hayret ettiklerinden...' (Sozomenus VII. 26.) Ele alınacak son kilise tarihçisi Theodoretus'un özgün bir duruşu vardır zira seleflerinden ayrılarak İskit adını, Hunlar için bir tanımlama yaparken kullanacaktır. '... Σκυθῶν τῶν νομάδων göçebe İskitlerin önderi Rua⁹ büyük bir kalabalıkla Tuna'yı geçmişken ve Trakya'yı yağma ve talan ediyorken...' (Theodorotus V. 36.) Theodoretus İskit etnonimini, 'İskit göçebelerinin' önderi -hegomenos- olarak tanımladığı Hun hükümdarı Rua'nın ahalisi için kullandığına ve bu halk göçebe olarak nitelediğine göre, Hunlar özelinde kullanmış olmalıdır ki böylelikle İskit'in Hunları tesmiye için kullanılmasıyla karşılaşmış olacağız.

İmparatorluğun batısında yazılmış bir diğer esere bakacak olursak Prosperus, Roma hizmetinde olduğu anlaşılan Hunları, bu ad ile zikreder 'Aetius'tan sonra ikinci komutan olan Hun yardımcı kuvvetlerini yöneten Litorius hesapsızca Gotlar ile savaşa girdi'¹⁰ yine bir başka yerde bu sefer kendi ülkelerindeki Hunları ele alır. 'Kardeşini öldürmesinden sonra Attila, bu ölümün vasıtaları sayesinde kuvvet buldu ve komşu halkaların pek çok binini bir savaşa zorladı. Bu savaşı, Roma dostluğunun muhafızı olarak ilan etti, sadece Gotlara karşı savaş açacaktı'¹¹. Hun hükümdarlığının geç dönemini konu alan bu kayıttta ve bir öncekinde, Got ve Hun adlarını günümüz akademisinin kullandığı şekilde yer verir.

Diplomatik görevle Hun hükümdarlığında bizzat bulunmuş bir diğer tarihçi Priscus, Hunları hem bu adla hem İskit, hem de 'Hükümdar İskit'¹²

⁶ Socrates daha önce, Tuna'nın ardında yaşayan ve Got olarak adlandırılan barbarların kendi aralarında bir mücadelenin olduğundan ve iki parçaya bölündüklerinden bahsedilmektedir. (Socrates IV 33)

⁷ 394 yılından sonra.

⁸ Latince adı: Tomis.

⁹ Yunanca metinde Ρωίλας *Rhoilas* olarak kaydedilmiştir.

¹⁰ Prosperus Aquitanus *Epitoma Chronicon* 412 Yılı [Miladi takvimde 439 yılı]

¹¹ Prosperus Aquitanus *Epitoma Chronicon* 434 Yılı [Miladi takvimde 451 yılı]

¹² Türkçede *Kral İskitler* şeklinde kullanılması vaki olmakla birlikte Hunlara atfen tesmiyelerde kral sözünün kullanılmasının yerinde olmayacağı düşüncesinden hareketle bu çalışmada 'hükümdar İskit' olarak kullanılmıştır.

olarak adlandırmaktadır. Türk tarihinin kaynağı olarak Priscus'un etnonim terminolojisi, ayrı bir, belki birkaç çalışmaya konu olacak kadar geniş olduğu için, bu yazıda sadece bazı değinmeler ile yetinilecektir. Priscus tespit edilebildiği kadarıyla, birinde Hunların yönetici sınıfını diğerinde Attila'yı kasten '*Hükümdar İskit*' tanımlamasını iki farklı pasajda kullanır. '*hükümdar İskitler de burada toplanmışlardı*' yine aynı fragmanda ve herhalde aynı kesim için '*Romalılar, Hükümdar İskitlere her yıl yedi yüz libra¹³ ödediği sürece*'. (Priscus *Frg.* II.) Aynı tanımlamanın Attila özelinde kullanılması ise eserin başka bir bölümündedir. '*...Attila, ... savaşa hazırlık için bu Hükümdar İskit bunu yapıyordu.*' (Priscus *Frg.* XI/II. 77. satır)

Hükümdar İskitler (οἱ βασιλῆιοι Σκῦθαι = *Basileyoy Sküthay*); Priscus'un neden böyle bir adlandırma yapmış olabileceği sorusunu soran Destunis, burada kastedilenin, Herodotus'un ülkelerinin sınırlarını kaydettiği '*Hükümdar İskitler*'in yaşadığı bölgede meskûn Hunlar olabileceği görüşünü dile getirir. Zosimus'un onların kökenini açıklarken ortaya koyduğu alternatifler arasında yer alan '*Kral İskitler*'den geliyor olabilecekleri kaydına da gönderme yapar. (Zosimus IV 20 3; Destunis 1860: 18, dn. 5.) Latışev'e göre ise; Priscus, Tuna ve Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan diğer kabileler üzerindeki Hun egemenliğinin iktidar kadrosunu, Attila ve ekibini, bu şekilde adlandırmaktadır. (Latışev 1948: 245, dn. 7.) Bu adlandırmanın, Herodotus'dan mülhem bir şekilde kullanılması mümkün görünüyor. Yunan edebi geleneği, *hükümdar İskitler* kabilenin hükümdara doğrudan bağlı olan kesimini bu şekilde adlandırır. Priscus'un İngilizce çevirilerinde bu ifade sorunlu-hatalı bir tercümeyle karşımıza çıkar. Gordon bu ifadeyi; *the royal tents of the Scythians* '*İskitlerin kraliyet çadırları*' Blockley ise; *Scythian kings* '*İskit kralları*' olarak aktarmıştır. (Gordon 1961: 60.; Blockley 1983: 225.)

Herodotus'un ilgili kaydı şöyledir. '*Gerrus'un ötesi, İskitlerin en iyilerinin ve en çoğunun yaşadığı, diğer tüm İskitleri kendi köleleri addeden Kral olarak adlandırılan ülkelerdir; onların toprakları güneyde Tauric ülkesine ve doğuda kör insanların oğulları tarafından açılan çukur ve Azak Gölü'ndeki Kayalık [Cremni-Azak Denizinin batı kıyısında olsa gerektir] olarak adlandırılan limana uzanır ve bir kısmı da Don'a uzanır. Hükümdar İskitlerin kuzeyinde, bir İskit soyu olmayan ve başka olan Siyahörtülüler -Melanchlaeni- yaşarlar...'*. (Herodotus IV 20.) Herodotus'un bu tasviriyle Priscus'un anlatımı karşılaştırıldığında bu adlandırmanın, Destunis'in lokasyon eksenli tanımlamasından ziyade, Latışev'in işaret ettiği gibi Hun yönetici kadrosu özelinde kullandığı anlaşılmalıdır.

Priscus'un eserinin başından ve sonundan iki fragman seçerek onun kuzeyli '*barbarları*' tesmiyesi diğer bir ifadeyle onları tasnifi örneklendirilecek olunursa; doğrudan kendi eserinden ulaşan parçalar içinde yer alan

¹³ Yunancası *litra*dır. 327,5 gramlık (12 ons) bir ağırlık ölçüsü birimi.

metinlerin ilkinde Priscus Hükümdar İskit ile birlikte İskit, Hun ve 'barbar' kavramlarına şu şekilde kullanır. Roma İmparatorluğu ile Hun Hükümdarlığı arasında akdedilen bir antlaşmayı konu alan bu metinde, Hunlar ile müzakere yapacak Roma elçilik heyetinde ismini verdiği bir *İskitte* yer almaktadır '*Romalılar, Hunlara elçi göndermeyi tasarladılar, hem ordu komutanı hem de Roma konsüllüğü yapmış İskit kökenli Plinthas¹⁴ ve Trak kökenli Dionysius¹⁵ elçi olmak istediklerini ifade ettiler....*'. Bu heyetin muhatabı olan Hunlar ise '*Hükümdar İskitler*' dir. Müzakere esnasındaki usulü kaydederken Hunları yine İskitler olarak adlandırır. '*... Romalılar, bir tarafın at sırtından diğerinin ise yayan vaziyette konuşmasının uygun olmayacağından, İskitlerin bu geleneğine uyarak toplantiya aynı şekilde katıldılar*' Hun ülkesi de *İskitin* toponomik bir kullanımıyla tanımlanır: '*...Romalıların ... bundan sonra İskit topraklarından gelen mültecileri kabul etmemesi*'. (Priscus Frg. II.)

Hunların adı, antlaşma metninde doğrudan da zikredilir: '*... Hunlar barbar kavimlerle savaşa hazırlanırken Romalılar Hunlara karşı bunlarla hiçbir ittifak kurmayacağı; Romalılar ve Hunların eşit haklara sahip güvenilir panayırları olması gerektiği*'. Antlaşmada Romalıların fidye ödeyecekleri muhatapları ise 'hükümdar İskitler'dir: '*Romalılar, Hükümdar İskitlere her yıl yedi yüz libra ... ödediği*.' Antlaşmaya imza koyan taraflar '*Romalılar ve Hunlar arasında antlaşma akdedildi*' şeklinde beyan edilir. Son olarak Priscus, Hunlar için yukarıda onların muhtemel düşmanları için kullandığı en genel -kollektif- etiketi yani 'barbar'ı da kullanır. '*Romalılar arasındaki, içlerinde hanedan ailesinden Mama¹⁶ ve Atakam'ın¹⁷ da yer aldığı mülteciler barbarlara geri verildi*.' (Priscus Frg. II.) Priscus, bu fragmanın sonunda antlaşma akdedilmesinin akabinde Hunların ne yaptıklarına değinirken '*... Attila, Bleda ve kuvvetleri, İskitya boyunca oradaki kabilelere boyun eğdirerek ilerlediler ve Sorosgi¹⁸ ile de savaştı*'klarını kaydeder. (Priscus Frg. II.)

¹⁴ yahut Plinta (PLRE II). Latışev'e göre buradaki İskit tanımlaması Hun-Got kabilelerine mensubiyete gönderme yapmaktadır. PLRE ise aynı ifadeden Got kökenli olduğu hükmünü çıkarmıştır. Alan kökenli Aspar ile aralarında akrabalık bağı vardır. 419 yılında *konsül* ve 419-438 yıllarında *magister utriusque militiae* olmuştur. (PLRE II 'Plinta'; Latışev 1948: 244, dn. 8.)

¹⁵ 429 yılında *konsül* ve 453 yılında *magister militum per Orientem* olmuştur. (Latışev 1948: 245, dn. 1.)

¹⁶ Μάμα Yüksek bir mevkie sahip bir Hun, muhtemelen bir önderin çocuğu, erken bir dönemde ekibiyle birlikte sığınmak için Roma tarafına geçmiştir fakat burada anlatıldığı üzere Margus Antlaşması'nın şartları çerçevesinde Attila'ya teslim edilmiştir. (PLRE II 'Mama'; Latışev 1948: 245, dn. 10.)

¹⁷ Ἀτάκαμ. Erken bir dönemde Hun hükümdarı Rua'dan kaçmıştır. Mama'nın kaderini oda paylaşmıştır. Bkz dn. 15. (PLRE II 'Atakam'; Latışev 1948: 245, dn. 11.)

¹⁸ πρὸς Σορόσιον. Latışev, Iordanes'in zikrettiği kabileyle özdeşleştirir yani bu adla Saragurların kastedilmiş olması gerektiğini söyler. Ayrıca onları Hun topluluklarından, yani onların egemenliği altındaki bir kabile olarak göstermesine rağmen Blockley haklı olarak, Hunların ilk etapta egemenlik altına aldıkları kabileler arasında olmadıklarını buradaki Yunanca ifade-

Böylece Hun ülkesini, burada belki de onun bir bölümünü *İskitya* olarak adlandırır ve orada yaşayan kavimlerden birinin adını verir: *Sorosgi*.

Priscus eserinin sonunda, Hun hükümdarlığının dağılma sürecindeki bir olayı¹⁹ anlattığı esnada İskit, Hun, Got ve 'barbar' adlarını şu şekilde kullanır. '*... Romalı komutanlar çukur bir yerde Gotlara tuzak kurdular ve kuşatma altına aldılar ve bu İskitler*'. (Priscus *Frg.* XLIX.) Priscus bu ifade-sinde, Gotları İskitlerden birileri olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Bu durumdan kurtulmak amacıyla Romalılar ile temas kurmaları için gönderdikleri elçilerden bahsederken onlar için en genel kolektif etiketi de kullanır: '*... [Romalı] Komutanlar bu elçiliği imparatora bildirecekleri cevabını verdikleri zaman barbarlar*'. Priscus, aralarında Hunlarda yer almakta olduğu Gotları yine İskit olarak anar. '*İskitler, elçileri tarafından onlara getirilen bu koşulları kabul ettiler*'. Bu karmaşa ortamında Got-Hun arasındaki ilişkilere değinir ve Roma hizmetindeki bir Hun komutanın ağzından onların ayrıştığı noktalara işaret eder. '*Hun soyundan ve Aspar'ın kadrosundaki bir subay olan Helhal, onlara ayrılan barbarlardan bir kısmına yaklaştı ve diğer halklardan daha kalabalık olan Gotların liderlerini çağırarak onlara aşağıdaki gibi konuşmaya başladı. Kendilerinin yararlanması için değil fakat aralarındaki Hunlar için imparatorun onlara toprak vereceğini öne sürdü. Bu adamlar tarımla ilgilenmediği fakat kurtlar gibi saldırdıkları ve Gotların yiyecek ikmallerini çaldıkları için netice itibarıyla ikinciler köle konumunda kalıyorlar ve bizzat kendileri yiyecek kıtlığına katlanıyorlar. Fakat Got halkı hiçbir zaman Hunlar ile bir antlaşma yapmamıştı ve atalarının zamanından beri onlar ile ittifaklarından kurtulmaya yeminli idiler. Bu yüzden, kendi mesakkatlerine ilaveten, atadan kalma yeminlerine önem vermediler. Helhal, Hun kökeninden mağrur olmasına rağmen adilane bir hissini hilafına, onlara bu şeyleri söyleyerek ve ne yapmaları gerektiğini tasfiye ederek [konuşmasını] bitirdi.'* (Priscus *Frg.* XLIX.) Priscus'un bu kaydında, Gotlar tarım ve Hunlar talan yapanlar olarak gösterilmekte; İskit adı altında birleştirilen Got ve Hunlar, üretim alışkanlıkları diğer bir ifadeyle yaşam tarzları noktasında ayrıştırılmaktadır.

Bu kışkırtma işe yarar ve bu metinde İskit'e karşılık gelen iki kavim bir birine düşer '*Bu sözler Gotları rahatsız etti ve Helhal'ın iyi niyet hilafında onlara söylediğini düşünerek aralarındaki Hunlara hücum ettiler ve onları öldürdüler; bir işaret almışçasına bu iki halk vahşi bir savaşa başladılar. Aspar'ın kadrosu bunu öğrendiğinde onlar ve diğer karargâhların komutanları kendi birliklerini dizdiler ve onları terk eden tüm barbarları öldürdüler.*' Daha sonra her iki kavim yeniden birleşir ve yine İskit adı altında verilir. '*İskitler bu hilekârlığın ve ihanetin amacının farkına vardıklarında kendi*

nin onların doğrudan egemenliğin dışında kalan halka içinde bulduklarını düşündürdüğü-nü belirtmiştir. (Iordanes 126; Latışev 1948: 246, dn. 1. Blockley 1983: 380, sn. 6.)

¹⁹ Yaklaşık 467 yılı. Latışev 1948, s. 696, dn. 7.

birliklerini oluşturdular ve Romalılar ile savaşmaya başladılar.' (Priscus *Frg.* XLIX.)

Priscus eserinde *İskit* adını, Hunları da içine kattığı kuzey kavimlerinin bazıları için bir 'üst kimlik' olarak kullanmış gibi görünmektedir. Bu çalışmada ele alınan müverrihler içinde sadece Theodoretus bir kez Hunları *İskit* olarak adlandırdığına göre, sonraki Roma müverrihleri arasında Hunların *İskit* olarak adlandırılmasının yaygınlık kazanması noktasında Priscus'un tesiri mühim olsa gerektir. Bu çerçevede *İskit* kavramına ve Priscus özelinde bu ikili tesmiyenin neyi ifade etmiş olabileceğine dair tarihçilerin görüşlerine yer vermek gerekirse öncelikle 'İskit' adının eserinin dördüncü kitabını onlara ayıran Herodotus'a değin indiğini ve onda Avrasya bozkırlarının göçe kabile gruplarının özel adı olarak karşımıza çıktığını belirtmek gerekir. Karadeniz'in kuzeyindeki yurtlarında, Sarmatların tazyikine maruz kalan bu *İskitler*, *Scythia Minor*'da (Dobruca) ve Kırım'ın iç bölgelerinde geçici de olsa tutunmayı başardılar fakat nihayetinde yerel halk arasında savruldu. Lakin adları onlardan sonrada uzunca bir süre yaşadı zira Priscus gibi bu çalışmada örnekleri verildiği üzere Roma müverrihleri arkaizm yaparak *İskit* adını onlarla doğrudan ilişkisi olmayan kavimler için kullanmaya devam ederler. Priscus'un metnindeki Hun-İskit ikilemi hususunda ise Thompson, bu iki adın farklı anlamlarda kullandığını, 'İskit' adının Attila'nın hükmettiği tüm göçebe kavimleri tesmiye eden genel bir isim olduğunu iddia eden Bury ile aynı kanaattedir. *Hunun* ise, özel bir ad olarak bu kavmi tesmiye etmek için kullanıldığı görüşünde olan Thompson'un ayırımına karşı çıkan pek çok diğer tarihçi için Thompson, onların devrin edebi zevkini göz ardı etikleri argümanını getirir. Zira o devirde yeni ortaya çıkmış bir ad olan 'Hun'u kullanmaktansa okurların aşına olduğu ve benimsediği 'İskit'i kullanmak ona göre; Priscus'un mümkün olduğu ölçüde edebi geleneğe riayet etme kaygısıyla bağlantılı bir durumdur. (ODB III 'Scythians'; Thompson 2000: 14-15.)

Yukarıda Priscus'un selefi pek çok diğer müverrih tarafından tekrarlandığı ve aşağıda halefi Zosimus tarafından da devam ettirileceği gibi Hun adının, muhatap oldukları diğer kavimlerinden ayırmak için özellikle kullanılması ve bilakis çatışma içinde oldukları Gotların *İskit* olarak tesmiyesi söz konusudur. Bu durumda ya diğer müverrihler devrin edebi zevki noktasında duyarsız kalmakta yahut bize göre Thompson bu çıkarsamasında yanılmaktadır. Diğer taraftan her ne kadar onları aynı isim altında veriyorsa da Priscus yaşam tarzlarından aralarındaki düşmanlığa değin onların bir birinden farklı olduğunu da açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Eserini beşinci yüzyıldan hemen sonra kaleme alan Roma dünyasının son pagan tarihçisi Zosimus için yine Gotlar, *İskit* olanlar ve Hunlar da *İskitleri* yenen yabancılarıdır. *'Bu esnada, daha önce bilinmeyen bir barbar kavim*

birden bire ortaya çıktı ve Tuna'nın karşısındaki İskitlere²⁰ saldırdı. Bunlara Hun denilirdi, ya Hükümdar İskitler adlandırılması gerekenler...' (Zosimus IV 20 3) Zosimus, Hunların yabancı oldukları tespitini yaptıktan sonra, daha önce bahsedildiği üzere Herodotus'un *Hükümdar İskitler* olarak çağırdıkları olma ihtimalini dile getirir. Böylece İskitler'i yani Gotları yenenlerin de aslında İskitler olması gibi bir sonuç karşımıza çıkmaktaki herhalde bu kavimlerin tesmiyesi dolayısıyla 'tasnif' edilmesi noktasındaki kafa karışıklığına işaret ediyor olsa gerektir.

Zosimus, eserinin bu pasaj dışındaki bölümlerinde, Hunlar ile birlikte bulunduğu yerlerde Gotlar için İskit etnonimini kullanmak noktasında genellikle istikrarlıdır. '*Ve atları, eşleri, çocukları ve arabalarıyla gelip Tuna'nın ağzında yaşayan İskityalıları'a saldırdılar*'. (Zosimus IV 20 4) '*Bunu sürekli yaparak İskitleri öyle bir duruma düşürdüler ki, hayatta kalan İskitler, Hunlara teslim ettikleri yurtlarını terk ederek*' (Zosimus IV 20 5) Bir başka pasajda ise Saceniden kaçan İskitler Hunlara sığınır. '*Sarakenler... bir İskit güruhunu gördüklerinde kaçtılar lakin İskitleri gafil avladıklarında, mızrakları ile onları öldürdüler... İskitler kurdukları pusudan vazgeçtiler ve Sarakenler tarafından tamamen yok edilmektense Tuna'yı geçerek Hunlara teslim olmayı tercih ettiler...*' (Zosimus IV 22 3.) Zosimus'da, Got yani İskit ve onların düşmanı Hun adlandırmalarına diğer örnekler şöyledir. '*... evlerini ellerinden alan Hun göçebelerinin baskısı altındaki Tuna'nın ardında yaşayan pek çok İskit nehri geçti*'. (Zosimus IV 25 1.) '*... Tasvir ettiğim üzere²¹ Hunlar Tuna'nın ardında yaşayan kabilelere saldırdığında, onların saldırısına karşı koyamayan İskitler*'. (Zosimus IV 26 1.)

Zosimus'un *İskit*'i Gotlar için kullanma noktasında istikrarı bozduğu yerler ise iki Got lider Alerik ve Gainas'den bahsettiği bölümlerde karşımıza çıkar. Gainas'dan bahsedilen bölümde bu durum çok açık değildir zira kolektif bir etiketle yani barbar ile tanımlanmaktadır. '*Bu sırada²², o esnada Hunların önderi Uldız, Tuna havalisinde bir barbarın ordusu ile yaşamasına izin verilmesinin güvenli olmadığını göz önünde tutarak ...*' (Zosimus V. 22. 2.) ama Alarik'ten bahsedilen satırlarda Roma askeri gücü içinde yer alan birlikler sıralanırken Got adı açıkça zikredilir. '*Alaric böyle önemli bir harekate tam olarak başa baş olmasa da seçkin birliklerle icra etmeye karar verdiğinde hareketına katılması için Hunlardan ve Gotlardan hatırı sayılır bir ordusu olan karısının erkek kardeşi Ataulphus...*'. (Zosimus V. 37. 1.) Yine aynı bağlam içinde bu ad tekrarlanır. '*... Honorius, Magister Officiorum Olym-pius'a Ravenna'da üç yüz kişilik Hunları verdi, ... kamp kuran Ataulphus'un Gotlarını bulduklarında onlara saldırdılar...*' (Zosimus V. 45. 6.)

²⁰ Eunapius gibi onun eserinden geniş ölçüde yararlandığı düşünülen Zosimus'da 'İskit' adını Gotlar için kullanmaktadır.

²¹ Kendi eserine gönderme yapmakta Zosimus *Historia nova* IV. 20. 5-6.

²² Gainas'ın ordusunun büyük kısmını kaybedip Tuna'ya geri çekilip anavatanında yaşamaya başladığı dönem kastedilmektedir. Zosimus *Historia nova* V 21 6.

Zosimus, Roma askeri gücü içinde hizmet eden 'barbarlar'dan bahsederken Alan ve Hunlardan devşirme birlikleri andığı esnada, her iki kavimi de bu etnonimlerle tesmiye etmiştir. *'Bu haber²³ ilk duyulduğunda herkesi şaşkına çevirdi. Şehirler umudunu yitirdi ve Roma bile bu olağan dışı tehdit ile karşılaşmanın telaşına düştü lakin Alanlarda ve Hunlardan alabildiği kadar yardımcı kuvvet alan...'* (Zosimus V. 26. 4.)

Sonuç olarak; taranan ve yukarıda sunulan bu metinlerin ilk düşündürdüğü; müverrihler arasında bir terminoloji birlikteliğinin olmamasıdır. Pers-Part, Got, Hun gibi birbirinden farklı olduklarını bizzat kendileri tarafından vurgulanan kavimleri, İskit adı altında verebilmektedirler. Dolayısıyla *İskit*, bu dönemdeki kullanımı itibarıyla ne bir ortak kökene ne bir ortak yaşam tarzına karşılık gelmekte, Persler-Partlar'dan Hunlara varıncaya değin çeşitlilik gösteren bir kavimler silsilesini tesmiye için kullanılmaları nedeniyle, müverrihlerdeki anakronizm örneklemeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Keza Alanlar'ın da Sarmat olarak adlandırılmaları, tarihçilere göre aralarında bir devamlılık ünsiyeti olduğuna göre daha tutarlı olmakla birlikte yine aynı duruma örnek teşkil etmektedir. Müverrihlerin bu aykırı adlandırmalarının anlaşılmasında, Kavimler Göçünün yaşandığı tarihsel arka planın göz önünde tutulması yardımcı olacaktır. Savrulan ve hızlı bir şekilde yer değiştiren kuzey kavimlerinin, muhtemelen müverrihlerden bazıları üzerinde kafa karışıklığına yol açtığı ve onları adlandırmakta diğer bir ifadeyle tasnif etmekte çıkmaza soktuğu düşünülebilir.

İncelenen kesitte Got ve Hun adının ve doğal olarak kolektif etiket 'barbar'ın kullanımında, müverrihler ile tarihçiler arasında bir ayrışmanın söz konusu olmadığı lakin onların müverrihler tarafından İskit olarak adlandırılmaları noktasında bir sorunun karşımıza çıktığı açıktır. İskit adı, özellikle Pers-Partların İskit kökenli olduğunu söyleyen Ammianus hariçte tutulduktan sonra, hiç değilse onlardan bazıları için muhtemeldir ki bir lokasyon ünsiyetine binaen tercih edilmiştir. Bu yaklaşım en azından İskit diye adlandırdıklarını, Got olarak da çağıran Zosimus'un pozisyonunu 'çelişkinsini' açıklamaya katkı sunar. Yine de, metinlerin bize bu adın kullanımını üzerinde bir genelleme yapma şansı tanımadığını belirtmek gerekir. Ve nihayet, müverrihlerin metinlerinde vermek istedikleri mesaj ve üzerine odaklandıkları husus önemli kılmadığı sürece, bu kavimlerin tasnifi anlamına da gelen, onlar için kullandıkları tesmiyeler için titiz davranmamaları, anlaşılır bir durumdur.

²³ 'Radagius Tuna ve Ren'in yukarisından dört yüz bin Galyalı ve Germeni topladı ve İtalya'yı işgal etmeye başladı' (Zosimus V. 26 3) haberi kastedilmektedir.

KAYNAKÇA

AMMIANUS Marcellinus, *Res Gestae*, ed. ve ter. için bkz. Rolfe 1956; ter. için ayrıca bkz. Lukomskiy 1994.

BLOCKLEY R. C. (1983), *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire II Eunapius Olympiodorus Priscus and Malchus text translation and historiographical notes*, ARCA Classical and Medieval Texts, Papers and Monographs 10, Liverpool. Destunis 1860,

DESTUNIS G. (1860), *Skazaniya Priska Panayskovo*, Sn. Petersburg

EUNAPIUS Sardis, *Fragman XLII*, ed. ve ter. için bkz. Blockley 1983.

GORDON C. D. (1961), *The Age of Attila*, New York.

HERODOTUS, *Historiae*, ter. için bkz. Rawlinson 1941.

HIERONYMUS Eusebius Sophronius (Jeremo), *Chronographia*, ter.: [http:// www.tertullian.org/fathers/jerome_chronicle_03_part2.htm](http://www.tertullian.org/fathers/jerome_chronicle_03_part2.htm) (Nisan 2013)

IORDANES (Jordanes), *Getica*, Ed. ve ter. için bkz. Skrijinskaya 2001.

LATIŞEV V. V. (1948), "İzvestiya drevnih pisatiley o Skifii i Kavkaze", *Vestnik Direvniy İstorii*, 1948/ 4: 245-267.

LUKOMSKİY L. Yu. (1994), *Ammian Martsellin Rimskaya istoriya*, Antiçnaya biblioteka, Sn. Petersburg.

ODB III: KAZHDAN Alexander P vdğ. ed. (1991), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, c. III, New York-Oxford.

OLYMPIODORUS, *Fragman XIX ve XXVII*. ed. ve ter. için bkz Blockley 1983; ter. için bkz. Skrijinskaya 1956.

OROSIUS Pavlus, *Historia Adversum Paganos*, ter.: TYULENEV V. M. (2009), *Pavel Oroziy İstoriya protiv yazıçnikov Pirivod s latinskavo kommentarii i ukazatel*, Sn. Petersburg; ayrıca FEAR A. F. (2010), *Orosius Seven Books of History Against the Pagans*, Liverpool.

PHILOSTORGİUS, *Historia Ecclesiastica*, ter.: Amidon P. R. (2007), *Philostorgius Church History*.

PLRE II: MARTINDALE, J. R. ed. (1980), *The Prosopography of the Later Roman Empire*, c. II (395-527), Cambridge.

PRISCUS *Fragman II ve XLIX* , ed. ve ter. için bkz. Blockley 1983, ter. için ayrıca Latısev 1948.

PROSPERUS Aquitanus, *Epitoma Chronicon*, ter. Murray A. C. (2000), *From Roman to Merovingian Gaul*, ss. 62-75, Peterborough.

RAWLİNSON George (1941), *Heredit Tarihi*, İstanbul (ter. Ömer Rıza Doğrul)

ROLFE J. C. (1956), *Ammianus Marcellinus I-III*, Loeb, Londra.

SKRJİNSKAYA E. Ç. (1956), "'İstoria' Olimpiodora", *Vizantiyskiy vremennik VIII*: 233-277.

SKRĬNSKAYA E. Ç. (2001), *İordan O proishojdenii i deyaniyah Getov Getica Вступительная статья, перевод, комментаий*, Vizantiyskaya biblioteka, St. Petersburg.

SOCRATES Scholasticus, *Historia Ecclesiastica*, ter.: SCHAFF P. - Henry Wace (1989), *A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of The Christian Church II Socrates, Sozomenus Church Histories*. Edinburgh.

SOZOMENUS Salminius Hermias, *Historia Ecclesiastica*, ter.: SCHAFF P. - Henry Wace (1989), *A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of The Christian Church II Socrates, Sozomenus Church Histories*. Edinburgh.

THEODORETUS, *Historia Ecclesiastica* ter.: SCHAFF P. - Henry Wace (1996), *A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of The Christian Church III Theodoret, Jerome, Gennadius, Rufinus: Historical Writings*. Edinburgh.

THOMPSON (E. A.) 2000, *The Huns*, (Revised and with an afterword by Peter Heather), Oxford.

ZOSĬMUS *Historia nova*, ter.: RIDLEY Ronald T. (1990), *Zosimus. New History. A Translation with Commentary*, Australian Association for Byzantine Studies Byzantina Australiensia 2, Canberra.